

НОВІ ВИКЛИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЄСПЛ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. 24 лютого 2022 року російська федерація розпочала відкриту агресію проти України, що супроводжувалась прямим вторгненням та активними бойовими діями на території нашої держави. Ці події досі тривають і супроводжуються жахливими наслідками: окупацією частини територій, катуванням мирного населення й полонених, масовими вбивствами та гвалтуваннями тощо. Безперечно, за таких умов важливого значення набуває проблема захисту прав громадян України на міжнародному рівні, що повинен забезпечуватись відповідними компетентними органами, серед яких чільне місце посідає Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літератури, присвяченої проблематиці діяльності ЄСПЛ і розробці напрямів удосконалення його діяльності показав, що на сьогодні велика кількість науковців тією чи іншою мірою займається вивченням цього питання. До найбільш вагомих напрацювань доречно віднести праці таких вчених, як: В. Антошкіна [1], Ю. Войтенко [2], О. Дуфенюк, О. Мазур, Л. Грицаєнко [5], О. Пчеліна [7], О. Соболев, Р. Южека [8], М. Хилько [9], А. Хитра, Я. Дацак [10] та ін.

В окреслених наукових працях міститься значний науковий доробок: обґрунтовано особливості тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та застосування практики Європейського суду з прав людини під час здійснення судочинства в Україні, досліджено вплив ЄСПЛ на формування української парадигми прав людини, уточнено порядок визначення ефективності діяльності Європейського суду з прав людини тощо. Проте все ж таки, на нашу думку, діяльність ЄСПЛ в умовах сьогодення потребує удосконалення в частині забезпечення адекватної міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації.

Мета статті. Метою цієї статті є розробка й обґрунтування напрямів удосконалення діяльності ЄСПЛ у контексті міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації.

Задля досягнення окресленої мети в роботі поставлено та вирішено такі завдання: проаналізувати головні напрями діяльності ЄСПЛ щодо захисту прав українців; запропонувати напрями удосконалення діяльності ЄСПЛ щодо захисту прав українців.

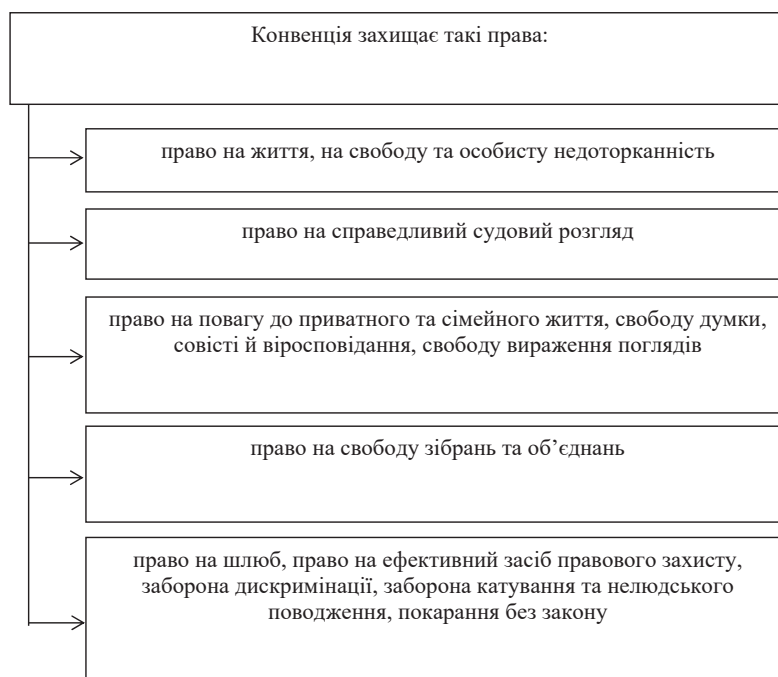
Методологія дослідження. У процесі дослідження використано методи аналізу, синтезу, логічного узагальнення, систематизації та порівняння.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Безперечно, виконання завдань щодо захисту прав і свобод громадян залежить насамперед від механізмів, що існують на національному рівні. Чинні національні закони, політичні рішення, процесуальні норми та механізми є ключовими факторами для реалізації прав і свобод людини в кожній країні. Проте ефективність таких механізмів залежить також від міжнародних норм і порядків захисту прав й свобод громадян. Тому важливо, щоб права й свободи громадян стали частиною міжнародних законодавчих систем, а порушення прав людини зазнавали засудження та санкцій на міжнародному рівні.

Основним документом, який регулює захист прав і свобод громадян на міжнародному рівні є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [4].

Цим документом задекларовані основні права людини, на захисті яких повинно стояти міжнародне право (*схема 1*).

Права, які захищає Конвенція [4]

Як бачимо, існує певний перелік прав, які гарантуються кожному, хто перебуває під юрисдикцією відповідно до ст. 1 цієї Конвенції. Загальний механізм діяльності ЄСПЛ у контексті захисту прав поданий на *схемі 2*.

На *схемі 2* подано лише загальний механізм діяльності ЄСПЛ у контексті захисту прав громадян, окреслених Конвенцією [4].

Своєю чергою Україна упродовж багатьох років співпрацює зі світовою спільнотою щодо виконання Конвенції. Основні етапи такої співпраці наведено в таблиці.

Таблиця

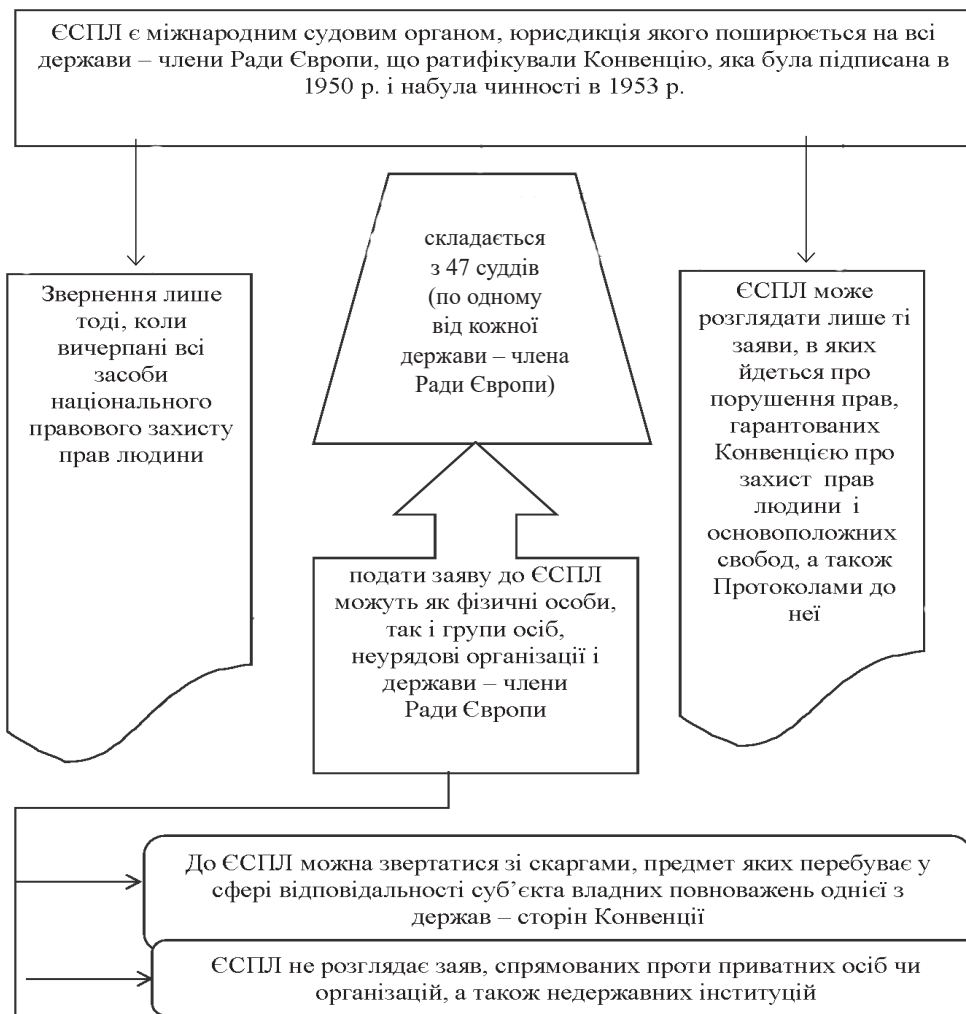
Основні етапи співпраці України зі світовою спільнотою щодо виконання Конвенції та рішень ЄСПЛ*

Етап	Характеристика
1995 р.	Україна стала членом Ради Європи, тим самим взявши на себе зобов'язання дотримуватися положень Конвенції
11 вересня 1997 р.	Ратифікація Конвенції Верховною Радою України
23 квітня 1998 р.	Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про Уповноваженого у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини» (Конвенції 1950 р.)
23 лютого 2006 р.	Верховна Рада України прийняла Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [6]
1 квітня 2020 р.	ухвалення постанови «Про утворення Комісії з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини»

* укладено особисто

Так, одним із найважливіших напрямів удосконалення діяльності ЄСПЛ у контексті міжнародно-правової оцінки злочинів армії РФ проти української нації є зменшення терміну розгляду справ. Загалом розгляд справ у ЄСПЛ триває 3–5 років, проте у складних випадках, особливо тих, що стосуються питань міждержавних відносин, розгляд заяв може тривати й значно довше. Напри-

Загальний механізм правотворчості ЄСПЛ*

*укладено особисто

клад, Грузія у 2007 році подала скаргу щодо порушення з боку РФ прав грузинів у процесі масової їх депортації в 2006 році. При цьому ЄСПЛ прийняв відповідне рішення лише у 2004 році, а постанову щодо необхідності сплати Росією 10 млн євро компенсації за моральну шкоду, заподіяну депортованим у 2006 році громадянам Грузії, була затверджена у 2019 році. Проте досі зазначене рішення РФ не виконала. Така ситуація ставить під сумнів ефективність механізму діяльності ЄСПЛ та зумовлює необхідність розробки іншого напрямку удосконалення діяльності цього органу – доцільність впровадження діючого механізму строкового виконання рішень ЄСПЛ та відповідальності за невиконання таких рішень. Пропонується термін розгляду справ ЄСПЛ щодо міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації обмежити одним роком. Таке зауваження ґрунтується на тому, що скорочення терміну та швидке запровадження рішень дасть змогу чинити певний тиск на РФ з метою припинення війни на території України та уникнення жертв агресії РФ проти мирного населення України.

Крім того, одним із напрямів удосконалення діяльності ЄСПЛ у контексті міжнародно-правової оцінки злочинів РФ проти української нації є забезпечення ефективної взаємодії органів державної влади задля своєчасного виконання рішень ЄСПЛ щодо міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації. Підґрунтям цього має стати прийнята 1 квітня 2020 року поста-

нова Кабінету Міністрів України «Про утворення Комісії з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини».

До основних завдань цієї Комісії законодавством віднесено таке:

– розробка пропозицій щодо: виконання рішень ЄСПЛ у справах проти України, а також відповідних рішень Комітету Міністрів Ради Європи про вжиття заходів на їх виконання; спрямування дій центральних органів виконавчої влади і забезпечення їх взаємодії з метою повного та ефективного виконання рішень ЄСПЛ у справах проти України, а також з метою ухвалення Комітетом Міністрів Ради Європи Остаточної резолюції про виконання кожного конкретного рішення ЄСПЛ у справі проти України;

– розробка механізмів усунення системних і структурних проблем, констатованих у рішеннях ЄСПЛ у справах проти України, та запобігання виникненню таких проблем у майбутньому;

– удосконалення нормативно-правової бази з метою виконання рішень ЄСПЛ [5].

Пропонується доповнити цей перелік таким:

– систематизація передумов і додаткове обґрунтування рішень ЄСПЛ щодо міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації;

– розробка механізму співпраці з представниками ЄСПЛ у контексті міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації.

Запропоновані напрями удосконалення діяльності ЄСПЛ у контексті міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації здатні позитивно вплинути на загальну ситуацію в Україні, протидіяти певною мірою агресії РФ проти українців, пришвидшити перемогу української нації над російськими окупантами та загалом удосконалити процес взаємодії українських державних органів зі світовою спільнотою в межах відправлення правосуддя.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Процес розробки напрямів забезпечення ефективності діяльності ЄСПЛ, особливо тих, де визнано наявність порушення прав українців з боку РФ, триває вже багато років одночасно з початком військової агресії проти України та досі не може вважатись завершеним. У цьому дослідженні зроблено спробу надати та обґрунтувати власне бачення шляхів удосконалення діяльності ЄСПЛ у контексті міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації, що й становить наукову новизну цієї статті. До таких напрямів віднесено:

– зменшення терміну розгляду справ. Пропонується термін розгляду справ ЄСПЛ щодо міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації обмежити одним роком;

– впровадження діючого механізму строкового виконання рішень суду ЄСПЛ і жорсткої відповідальності за невиконання таких рішень з боку РФ;

– забезпечення ефективної взаємодії органів державної влади задля своєчасного виконання рішень ЄСПЛ щодо міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації: доповнення переліку завдань. Пропонується доповнити цей перелік такими повноваженнями: систематизація передумов і додаткове обґрунтування рішень ЄСПЛ щодо міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації; розробка механізму співпраці з представниками ЄСПЛ у контексті міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації.

При цьому як напрям подальших досліджень можна вказати необхідність розробки механізму примусового стягнення з РФ репарацій за напад на українців та порушення їхніх прав і свобод.

Список використаних джерел

1. Антошкіна В. К. Особливості тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та застосування практики Європейського суду з прав людини під час здійснення судочинства в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 2 (18). URL: file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%8F/Downloads/1162-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2340-1-10-20200214.pdf
2. Войтенко Ю. Практика Європейського суду з прав людини як орієнтир для української системи захисту прав людини. *Судово-юридична газета*. 2018. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/122480-praktika-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-yak-orientir-dlya-ukrayinskoyi-sistemi-zakhistu-prav-lyudini>

3. Дуфенюк О. Вплив ЄСПЛ на формування наднаціональної та національної парадигми прав людини (український контекст). *Ideology and politics journal*. 2021. № 1 (17). URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2021/04/2.4.-UKR.-Dufenyuk-Article.pdf>
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950: зі змін. і доповн. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004.pdf
5. Мазур О., Грицаєнко Л. Виконання рішень Європейського суду з прав людини: виклики для України в контексті зарубіжного досвіду. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 1 (21). С. 32–41. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2019/mazur.pdf>
6. Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
7. Пчеліна О. В. Застосування практики Європейського суду з прав людини у вітчизняному кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 60–164. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.1.33>
8. Соболев О. І., Южека Р. С. Сучасний вплив рішень європейського суду з прав людини на розвиток законодавства та судової практики України. *Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення*. 2020. № 1. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/1/12.pdf>
9. Хилько М. Ефективність діяльності Європейського суду з прав людини: український контекст. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 9 (194). С. 14–20. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/9.pdf>
10. Хитра А. Я., Дащак Я. О. Особливості процедури розгляду звернень у європейському суді з прав людини в кримінальних провадженнях. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1730/1/%D0%A5%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%B0.pdf>

References

1. Antoshkina V. K. Osoblyvosti tlumachennya Konventsiyi pro zakhyst prav lyudyny ta osnovopolozhnykh svobod ta zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny pid chas zdiysnennya sudochynstva v Ukrayini. *Filosofs'ki ta metodolohichni problemy prava*. 2019. № 2 (18). URL: <file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%8F/Downloads/1162-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2340-1-10-20200214.pdf>
2. Voytenko Yu. Praktyka Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny yak oriyentyr dlya ukrayins'koyi systemy zakhystu prav lyudyny. *Sudovo-yurydychna hazeta*. 2018. URL: <https://sud.ua/ua/news/blog/122480-praktika-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-yak-oriyentir-dlya-ukrayinskoyi-sistemi-zakhystu-prav-lyudini>
3. Dufenyuk O. Vplyv YESPL na formuvannya nadnatsional'noyi ta natsional'noyi paradyhmy prav lyudyny (ukrayins'kyi kontekst). *Ideology and politics journal*. 2021. № 1 (17). URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2021/04/2.4.-UKR.-Dufenyuk-Article.pdf>
4. Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny ta osnovopolozhnykh svobod: mizhnar. dok. vid 04.11.1950: zi zmin. i dop. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny»*. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004.pdf
5. Mazur O., Hrytsayenko L. (2019) Vykonannya rishen' Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny: vyzovy dlya Ukrayiny u konteksti zarubizhnoho dosvidu. *Naukovyy zhurnal Natsional'noyi akademiyi prokuratury Ukrayiny*. 2019. № 1(21). С. 32–41. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2019/mazur.pdf>
6. Pro vykonannya ta zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny: Zakon Ukrayiny vid 23.02.2006 r. No 3477-IV. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny»*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
7. Pchelina O. V. Zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny v vitchyznyanomu kryminal'nomu provadzhenni. *Pivdenoukrayins'kyu yurydychnyy zhurnal*. 2020. № 1. С. 160–164. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.1.33>
8. Sobol' O. I., Yuzheka R. S. Suchasnyy vplyv rishen' yevropeys'koho sudu z prav lyudyny na rozvytok zakonodavstva ta sudovoyi praktyky Ukrayiny. *Protydiya zlochynnosti: problemy praktyky ta naukovometodychne zabezpechennya*. 2020. 1. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/1/12.pdf>
9. Khil'ko M. Efektyvnist' diyal'nosti Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny: ukrayins'kyi kontekst. *Hromads'ka dumka pro pravotvorennya*. 2020. № 9 (194). С. 14–20. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2020/9.pdf>
10. Khytra A. Ya., Dashchak Ya. O. Osoblyvosti protsedury roz'hlyadu zvernenn' u yevropeys'komu sudi z prav lyudyny u kryminal'nykh provadzhennyakh. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu*

vnutrishnikh sprav. 2016. № 4. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1730/1/%D0%A5%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%B0.pdf>

Дунаєв Е. В. Нові виклики в діяльності ЄСПЛ в умовах воєнної агресії проти України

Запропоновано шляхи удосконалення діяльності ЄСПЛ у контексті міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації: зменшення терміну розгляду справ. Пропонується термін розгляду справ ЄСПЛ щодо міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації обмежити одним роком; впровадження діючого механізму строкового виконання рішень суду ЄСПЛ та жорсткої відповідальності за невиконання таких рішень з боку РФ; забезпечення ефективної взаємодії органів державної влади задля своєчасного виконання рішень ЄСПЛ щодо міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації; доповнення переліку завдань. Пропонується доповнити даний перелік такими повноваженнями: систематизація передумов і додаткове обґрунтування рішень ЄСПЛ щодо міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації; розробка механізму співпраці з представниками ЄСПЛ у контексті міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації. Запропоновані напрями удосконалення діяльності ЄСПЛ у контексті міжнародно-правової оцінки російських злочинів проти української нації здатні позитивно вплинути на загальну ситуацію в Україні, протидіяти певною мірою агресії РФ проти українців, пришвидшити перемогу української нації над російськими окупантами та загалом удосконалити процес взаємодії українських державних органів зі світовою спільнотою в межах вирішення правосуддя.

Ключові слова: ЄСПЛ, права та свободи, захист прав людини, військова агресія РФ, міжнародно-правова оцінка злочинів.

Dunaev E. V. New challenges in the activities of the ECtHR in the conditions of military aggression against Ukraine

Ways of improving the activities of the ECtHR in the context of the international legal assessment of Russian crimes against the Ukrainian nation are proposed: shortening the term of consideration of cases. It is proposed to limit the term of consideration of ECtHR cases regarding the international legal assessment of Russian crimes against the Ukrainian nation to one year; implementation of the current mechanism for timely execution of decisions of the ECtHR and strict liability for non-implementation of such decisions on the part of the Russian Federation; ensuring the effective cooperation of state authorities for the timely implementation of ECtHR decisions regarding the international legal assessment of Russian crimes against the Ukrainian nation: supplementing the list of tasks. It is proposed to supplement this list with the following powers: systematization of prerequisites and additional substantiation of ECtHR decisions regarding the international legal assessment of Russian crimes against the Ukrainian nation; development of a mechanism for cooperation with representatives of the ECtHR in the context of the international legal assessment of Russian crimes against the Ukrainian nation. The proposed areas of improvement of the activity of the ECtHR in the context of the international legal assessment of Russian crimes against the Ukrainian nation are capable of positively influencing the general situation in Ukraine, counteracting to a certain extent the aggression of the Russian Federation against Ukrainians, speeding up the victory of the Ukrainian nation over the Russian occupiers, and in general improving the process of interaction of Ukrainian state bodies with the world community within the scope of justice.

Key words: ECHR, rights and freedoms, protection of human rights, military aggression of the Russian Federation, international legal assessment of crimes.

DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-568-573